

kapitol. Někde je tedy dán důraz spíše na ekonomické, jinde na politické a jinde zase na společenské či kulturní dění. Ani rozsahově nemohou být všechny kapitoly srovnatelné. Nejvíce prostoru je tak věnováno Ukrajině a pobaltským zemím, nejméně pak Střední Asii a Ázerbájdžánu.

Výklad je podáván bez zjevných sympatií k některé ze stran konfliktů či k některému z myšlenkových proudů bojujícímu o hegemonii. Výsledkem je tak poměrně suchá analýza, která čtenáře o ničem nepřesvědčuje, naopak, snaží se mu poskytnout materiál pro tvorbu vlastního názoru. Cílovými čtenáři tak nejsou pouze odborníci, ale také lidé, kteří si jen chtějí udělat obrázek o tom, co se v prostoru bývalého Sovětského svazu dělo po jeho rozpadu. Vzhledem k bohatému poznámkovému aparátu jde také o dobrý rozcestník při hledání další literatury. Kniha volně navazuje na dílo D. Travina a O. Marganiji z roku 2004 o transformaci evropských zemí socialistického bloku (Jevropejskaja modernizacija, Sankt Petěrburg, 2004).

Matěj Sviták

Transchel, Kate. ***Under the influence: working-class drinking, temperance, and cultural revolution in Russia, 1895–1932***. Pittsburgh: University of Pittsburgh, 2006. 209 s.

Málokteré téma ruských dějin je tak vděčné jako vodka. Nejde jen o ojedinělé provázání několika set let vývoje ruské společnosti s jejím národním nápojem a o stopu, kterou tento vztah zanechal třeba v klasické literatuře, ale také o pozici, kterou vodka získala v ruském hospodářství. Konzumace alkoholu měla pro ústřední vládu odjakživa obrovský fiskální význam. Výnosy z prodeje lihovin běžně tvořily až třetinu všech státních příjmů a výjimečně se blížily dokonce jejich polovině. Odvrácenou stranou snadného přístupu k vodce však byla i zdravotní decimace obyvatelstva, která v době revolučního vření přelomu devatenáctého a dvacátého století sloužila jako ideální terč útoků inteligence na pořádek udržovaný carskou vládou. Kniha *Under the influence* zkoumá způsoby, jakými se chřadnoucí starý a zejména pak nastoupivší bolševický režim snažily vypořádat s alkoholismem a zároveň nepřijít o zisky, které alkohol přinášel.

Kate Transchelová, přednášející o ruských kulturních dějinách na Kalifornské univerzitě, svou práci zasadila do prostředí bouřlivě se vyvíjející dělnické třídy v období let 1895 až 1932. Obě data jsou víceméně orientační, protože na svou dobu rozsáhlé migrace z vesnic do měst a formování útvaru, jenž komunisté nazývali proletariátem, probíhaly již od dob velkých reforem Alexandra II. a rozhodně doznívaly po celé období sovětské industrializace. Až na přelomu století byl nicméně proud nově příchozích s to výrazněji zasáhnout do sociální skladby měst

a příspěvek k vytváření jakési třetí kultury na pomezí venkova a města. Jedním z prostředků této změny byly i značně odlišné picí návyky.

Autorka nejprve mapuje přístup carského státu k obchodu s alkoholem. Všimá si různých způsobů danění vodky po roce 1860 a efektů, které tyto přístupy měly pro stát i pro konzumenty. Stejnou měrou jí zajímá i rostoucí politizace alkoholismu, která sice kopírovala celoevropský trend, ale v Rusku postupem času dosáhla bezprecedentních rozměrů. Prudké zvraty v postoji k pití a alkoholismu zaznamenávala i nejednotná lékařská obec, z čehož následně pramenily občas až bizarní návrhy jak tento společenský neduh léčit. Jedním z nich byla například takzvaná teorie popíjení. Podle ní se mělo stát prioritou vlády odstranit nikoliv vysokou konzumaci vodky jako takovou, nýbrž jen její nárazivou formu a přivést tím lidi k průběžnému usrkávání, které zaručí méně opilců v ulicích při stejném přísunu peněz do eráru.

Ať už byly názory a recepty vyšších tříd na všudypřítomné opilství jakékoliv, vždy vycházely z naprosto samozřejmého pojmání dělníků jako tupé a snadno tvarovatelné masy, jejíž problémy se samotných elit ani v nejmenším netýkají. Kniha zřetelně ukazuje, že tento postoj liberální inteligence a šlechty pozdně carského Ruska se od mentální mapy společnosti, již disponovali bolševici, příliš nelišil. I po roce 1917 chápal režim nižší společenské vrstvy a dělnictvo obzvláště nesmírně simplicistně a ve stejném duchu se samozřejmě jal řešit i problematiku alkoholismu.

S přechodem od válečného komunismu k NEPu a s ohledem na akutní finanční tíseň bolševici nejprve postupně uvolnili beztak tragicky nefunkční prohibici zavedenou v zemi na počátku první světové války. V rámci totální přestavby společnosti a pod vlajkou kulturní revoluce pak přistoupili i k ambicióznímu pokusu o zevrubnou transformaci ruského dělníka, jenž se svým profilem dosti markantně vymykal z šablon marxismu-leninismu. Obří protialkoholní kampaň se však dokonale minula účinkem a stala se symbolem utopických představ o vyvedení zaostalých mas z temnot imperiálního kapitalismu. Když nezabírala osvěta, režim se uchýlil k nátlaku. Když nefungoval ani nátlak, nezbylo mu než prohlásit alkoholismus za vyřešený problém – a postavit nové lihovary.

Under the influence tedy na příkladu protialkoholního tažení pojednává o marné snaze komunistické moci nastolit v předválečném Sovětském svazu kulturní hegemonii. Práce ukazuje, jak omezené byly prostředky bolševické moci pro vysněnou společenskou přestavbu a jak tuhý kořínek měla na druhé straně kultura, kterou s sebou do měst přinášeli ruští rolníci. Autorka v předkládané knize zúročuje badatelskou činnost v archivech čtyř profilově odlišných postsovětských měst (Moskvy, Charkova, Saratova a Tomsku) i svojí dlouhodobou specializaci a dobře patrnou orientaci na poli daného tématu. Výsledkem je přesvědčivá a originální monografie o jednom z důležitých aspektů sociální transformace v meziválečném Rusku.

Jakub Andrlé